

SOCIALINĖS APSAUGOS TEISĖS PRINCIPŲ SAMPRATA IR JŲ REIKŠMĖ REGULIUOJANT SOCIALINĖS APSAUGOS SANTYKIUS

Dr. Jurijus Maculevičius

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Darbo teisės katedra
Saulėtekio al. 9, Vilnius
Telefonas 236 61 71
Elektroninis paštas tf@vu.lt

*Pateikta 2004 m. kovo 1 d.
Parengta spausdinti 2004 m. liepos 5 d.*

Pagrindinės sąvokos: socialinės apsaugos teisės principai, įtaka įstatymų leidybai, įtaka socialinės apsaugos santykių reguliavimui.

Teisės principai – tai pagrindiniai nuostatai, arba „vadovaujantys pradai“, kurie parodo tam tikrų visuomeninių santykių dėsningumus, esminius bruožus ir vystymosi tendencijas. Būtent šių tendencijų supratimas leidžia įstatymų leidėjams formuoti tokią teisinę sistemą, kurioje būtų pastebimi minėti dėsningumai, ir sukurti harmoningą teisinę socialinio aprūpinimo sistemą. Tačiau žmonės įvairiai supranta egzistuojančius dėsningumus ir kartais subjektyviai išreiškia savo požiūrį į juos, todėl teisės principai tradiciškai skirstomi į tiesiogiai įteisintus teisės normose ir į išvedamus iš teisės normų sistemos visumos.

Suvokiant teisės principo reikšmę visuomeninių santykių reguliavimui, atskiruose teisės aktuose buvo įtvirtinta tokia nuostata, jog jeigu tam tikri visuomeniniai santykiai nėra sureguliuoti konkrečiomis teisės normomis ir jiems negalima pritaikyti konkrečios teisės normos, tai sprendžiant kilusius ginčus taikomi atitinkami principai (žr., pvz., DK 9 str. 4 d. [1]). Tokia kryptis būdinga ir Lietuvos teismų praktikai. Principo suvokimą ir jo taikymą sprendžiant konkrečias bylas ne kartą pabrėžė Konstitucinis Teismas. Konkrečiu mūsų nagrinėjamu atveju kaip pavyzdį galima paminėti 2003 m. gruodžio 12 d. nutarimą, kuriame, be kitų, aiškinama ir socialinio solidarumo, visų asmenų lygybės pagal įstatymą principų prasmė [2].

Pagal Konstituciją valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, tenka pareiga rūpintis savo nariais senatvės, invalidumo, nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais Konstitucijoje bei įstatymuose numatytais atvejais. Socialinės apsaugos priemonės išreiškia visuomenės solidarumo idėją, padeda asmeniui apsisaugoti nuo galimų socialinių rizikų. Būtina pabrėžti, kad pilietinėje visuomenėje solidarumo principas nepaneigia asmeninės atsakomybės už savo likimą, todėl socialinės apsaugos teisinis reguliavimas turi būti toks, kad būtų sudarytos prielaidos ir paskatos kiekvienam visuomenės nariui pačiam pasirūpinti savo gerove, o ne pasikliauti tik valstybės laiduojama socialine apsauga. Tai reiškia, kad solidarumo principo negalima aiškinti kaip principo, įteisinančio įstatymų leidėjo diskreciją reguliuoti senatvės pensijų skyrimą ir mokėjimą taip, kad senatvės pensijų sistema grindžiama socialiniu draudimu, nepriklausytų arba tik menkai priklausytų nuo to, kokio dydžio įmokos buvo mokamos sudarant materialines šių pensijų mokėjimo prielaidas. Socialinio draudimo įmokų mokėjimas suponuoja asmens teisę gauti atitinkamo dydžio senatvės pensiją, šis dydis negali nepriklausyti nuo sumokėtų socialinio draudimo įmokų (Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas [3]).

Konstitucijos 29 straipsnyje yra įteisinta formali visų asmenų lygybė, asmenų nediskriminavimo ir privilegijų neteikimo principas. Konstitucinis asmenų lygybės pagal įstatymą principas reiškia žmogaus prigimtine teisę būti traktuojamam vienodai su kitais. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad šio principo turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant. Nurodytas principas įpareigoja vienodus faktus vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai. Konstitucinis Teismas yra išsakęs mintį, jog visų asmenų lygybės principas nepaneigia to, kad įstatyme gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas, susijęs su tam tikrų asmenų kategorijomis, kurioms būdinga skirtinga padėtis, kad konstitucinis visų asmenų lygybės pagal įstatymą principas būtų pažeidžiamas, jeigu tam tikra grupė asmenų, kuriems yra skiriama teisės norma, palyginti su kitais tos pačios normos adresatais, būtų kitaip traktuojama, nors tarp tų grupių nėra tokio pobūdžio ir tokios apimtys skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas [2].

Atsižvelgdamas į susiklosčiusią Konstitucinio Teismo praktiką, manau, jog socialinio aprūpinimo problemos gali būti sprendžiamos pagal toliau aptariamus principus.

1. Asmens poreikių atspindėjimo socialinės alimentacijos pagrinduose principas

Šis principas reiškia tai, jog socialinės apsaugos (kartu ir pensiniai) santykiai bei juos reguliuojančios normos negali išlikti nekeičiamos labai ilgą laikotarpį. Asmens poreikių pripažinimas, kuris siejamas su socialinių rizikų visuomenėje konstatacija [4], turi būti išreikštas socialinės alimentacijos pagrinduose ir įteisintas teisės normose. Kitais žodžiais tariant, įstatymų leidėjas turi siekti savarankiškai ir optimaliai fiksuoti asmens poreikius socialinės alimentacijos pagrinduose, norėdamas kuo operatyviau patenkinti naujai atsiradusius poreikius ir stengdamasis išvengti neesminių arba nerealių poreikių tenkinimo. Deja, tenka pripažinti, kad mūsų įstatymų leidėjui ne visada pavyksta tai padaryti laiku ir iki galo. Kaip pavyzdį galima būtų pateikti naujai susiformavusį vyresnio amžiaus žmonių priešlaikinės pensijos poreikį, atsiradusį paskutiniaisiais metais, didėjant bedarbių skaičiui ir darbdaviams siekiant maksimaliai sumažinti darbuotojų, sulaukusių 50–60 metų, skaičių. Reikia pasakyti, jog priešlaikinių pensijų institutas egzistuoja daugelyje pasaulio šalių. Pavyzdžiui, Austrijoje anksčiau į pensiją gali išeiti bedarbiai, taip pat riboto darbingumo asmenys (vyrai, sulaukę 60 metų, ir moterys, sulaukusios 55 metų), turintys mažiausiai 450 mėnesių darbo stažą. Suomijoje išeiti anksčiau į pensiją turi teisę visi asmenys, sulaukę 60 metų. Kol jiems sukaks 65 metai ir jie įgis teisę į visą pensiją, paskirtoji pensija mažinama 6 procentais. Liuksemburge išėjimo į pensiją amžius yra 65 metai, tačiau asmenys, turintys 450 mėnesių draudžiamojo darbo stažo, įgyja teisę išeiti į pensiją sulaukę 60 metų. Į stažą įskaičiuojami laikotarpiai, kai asmuo mokėsi, buvo invalidas ar bedarbis. Portugalijoje pensinis amžius vyrams ir moterims yra 65 metai. Nuo 60 metų į išankstinę pensiją gali pretenduoti bedarbiai. Vokietijoje nustatoma skirtinga išankstinės pensijos gavimo tvarka moterims ir vyrams. Visos moterys turi teisę išeiti į pensiją sulaukusios 60 metų, jei turi 180 mėnesių draudiminio stažo, iš kurio 10 metų tenka laikotarpiui tarp 40 ir 60 metų. Vyrai (60 metų) turi teisę į išankstinę pensiją tik tada, jei negali dirbti dėl svarbių priežasčių arba yra bedarbiai [5; 6].

Mūsų šalyje Vyriausybei buvo pateiktas svarstyti priešpensinio amžiaus bedarbių aprūpinimo pensijomis pasiūlymas. Tačiau Vyriausybės nuomonė šiuo klausimu pasirodė banaliai paprasta: „Atsižvelgiant į šiuo metu įregistruotų bedarbių priešpensinio amžiaus asmenų skaičių, pateiktam pasiūlymui įgyvendinti papildomai per metus prireiktų 65 mln. litų iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto. Kadangi siūlomos įteisinti pensijos pasirodytų patrauklios, įsigaliojus įstatymui priešpensinio amžiaus asmenų, įregistruotų kaip bedarbiai, padaugėtų iki 95–100 tūkstančių, dėl to pensijų jiems mokėjimo išlaidos palaipsniui padidėtų iki 278 mln. litų per metus“ [7]. Tokie atsikalbinėjimai rodo tikrai viena – šiuo metu

Lietuvoje nevykdomas objektyvus asmenų poreikių tyrimas, įgalinantis kryptingiau vystyti socialinę politiką, susijusią su pensiniu aprūpinimu.

2. Moterų ir vyrų lygybės principas

Moterų ir vyrų lygybės principas socialinės apsaugos srityje, Europos Sąjungos įstatymų leidyboje ir atskirų žymių mokslininkų svarbiausiuose veikaluose yra pripažįstamas kaip neginčijamas [8]. Šis principas įteisintas ir Europos socialinės apsaugos kodekse, ir atskirose socialinės apsaugos direktyvose. Manychiau, jog būtų įdomu panagrinėti šio principo įgyvendinimą mūsų įstatymų leidyboje. Galimi įvairūs tokio nagrinėjimo aspektai, pavyzdžiui, galima šį principą nagrinėti remiantis moterų ir vyrų pensiniu amžiumi. Kaip žinia, Lietuva priklauso tai šalių grupei, kur moterų pensinis amžius yra mažesnis nei vyrų. Reikia pripažinti, kad tokia tendencija pastebima daugumoje išsivysčiusių šalių. Ši koncepcija yra grindžiama tuo, jog dėl savo psichofiziologinių savybių moters organizmas yra ne toks atsparus kaip vyrų ir dėl to būtina suteikti moterims lengvatinę galimybę išeiti į pensiją. Matyt, šios koncepcijos įtaka lėmė tai, jog ir sovietiniais laikais, ir dabar ši moterų privilegija literatūroje praktiškai nekvestionuojama, nors palyginti su sovietiniais laikais, moterų ir vyrų išėjimo į pensiją amžiaus skirtumas buvo sumažintas nuo 5 iki 2,5 metų. Žinoma, su tokia koncepcija galima būtų sutikti, remiantis ir vyraujančia pasauline praktika, tačiau sutikti galima būtų, manychiau, tik su viena sąlyga – ši lengvata turėtų būti taikoma tik gimdžiusioms moterims, kurių organizmas iš tikrųjų patyrė rimtų fiziologinių stresų. Visai kitoks turėtų būti negimdžiusių moterų pensijų reguliavimas įstatymais. Į jokias ypatingas privilegijas, susijusias su pensiniu amžiumi, jos negalėtų pretenduoti. Regis, kad būtent toks šio instituto teisinis reguliavimas objektyviausiai atspindėtų moterų ir vyrų lygybės principo įgyvendinimą.

Norėtųsi atkreipti dėmesį ir į dar vieną dalyką. Statistiniai duomenys aiškiai rodo, kad Lietuvoje mes susiduriame su moterų ir vyrų gyvenimo trukmės skirtumo fenomenu, kuris yra labai ryškus, palyginti su kitomis šalimis. Tai reiškia, kad gaunančių pensiją ir ilgiau gyvenančių pensininkų moterų yra daug daugiau nei analogiško amžiaus pensininkų vyrų. Jei atkreipsime dėmesį į šį reiškinį ir į tai, jog absoliučiai visos moterys (ir gimdžiusios, ir negimdžiusios), palyginti su vyrais, turi amžiaus privilegiją, susijusią su pensijomis, tai kyla klausimas, ar nėra pažeidžiami šiuo atveju netgi du socialinės apsaugos principai: moterų ir vyrų lygybės principas ir socialinio solidarumo principas.

3. Socialinio solidarumo principas

Šiandien daugelio autorių, nagrinėjančių socialinės apsaugos teisės problemas, darbuose praktiškai neginčijama, kad vienas svarbiausių socialinės apsaugos bruožų yra socialinis solidarumas. Deja, manytume, jog pastaruoju metu šis svarbus principas, ypač jo dalis, susijusi su pensiniu aprūpinimu, Lietuvoje pažeidžiamas. Turiu galvoje visų pirma neseniai priimtą Pensijų kaupimo įstatymą [9]. Iš pirmo žvilgsnio šis įstatymas, kaip ir jį papildantys norminiai aktai, gali pasirodyti kaip labai progresyvus įstatymų leidybos šedevras. Šis pirminis požiūris kaipmat išblėsta, kai detaliau pradedame gilintis, kieno sąskaita šie fondai sudaromi, kas iš to galėtų gauti daugiausia naudos, koks realus teisinis statusas garantuojamas ir pensijų kaupimo fondai, ir indėlininkui.

Tiesą sakant, pensijų kaupimo fondai yra ne naujiena, o plačiai paplitęs reiškinys, susiformavęs ir kaimyninėse šalyse. Lenkijoje tokie fondai veikia jau kelerius metus ir galima drąsiai teigti, jog absoliuti dauguma visos šalies mokslininkų juos vertina neigiamai [10].

Daugelis kaimyninės šalies mokslininkų teisingai nurodo, jog santykiečiai, susiklostantys tarp indėlininko ir privataus kaupimo fondo išeina už socialinės apsaugos teisės sferos ribų ir patenka į civilinės teisės reguliavimo sferą [11]. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad šis faktas

pats savaime nieko bloga nereiškia. Bėda ta, kad lėšos, skirtos kaupti šiuose fonduose, paimamos ne iš kur nors kitur, o iš SODROS, dėl to paliekamos apkarpytos SODROS biudžeto lėšos ir, be jokios abejonės, nuskriaudžiami dabartiniai pensininkai, asmenys, besiuošiantys į pensiją, ir darbuotojai, uždirbantys minimumą, dėl ko jiems nėra ekonominės naudos nukreipti dalį savo užmokesčio į privačius kaupimo fondus. Aiškūs ir pasipelnymo subjektai: patys fondai bei didelius atlyginimus dabar gaunantys darbuotojai. Taip, be jokios abejonės, buvo pažeistas socialinio solidarumo principas pensinio aprūpinimo srityje. Žinoma, straipsnio autorius negalėtų laikyti savęs privačių kaupimo fondų priešininku *a priori*. Aišku, kad jeigu įstatymų leidėjas būtų pasirinkęs kiek kitokią reformos koncepciją ir, sakykime, 2–3 procentais padidintų socialinio draudimo įnašus darbdaviams, 1–2 procentais – darbuotojams (esu įsitikinęs, kad dėl to globalios katastrofos neįvyktų) ir kartu nebūtų apkarpytas SODROS biudžetas, matyt, šių fondų idėja Lietuvoje priešininkų turėtų nedaug.

Šioje reformoje pastebimas ir dar vienas pavojus, dabar susijęs su tais, kurie ryžosi patikėti savo pinigus fondams. Tas pavojus – tai visiškas beteisiškumas, kurį įgyja indėlininkas.

Panagrinėjus kai kurių pensijų kaupimo bendrovių investavimo fondo taisykles, pasidaro aišku, kad indėlininkui nesuteikiama jokių garantijų, susijusių su sukaupto pensinio fondo didėjimu nuo sukaupto metinio indėlio. Nėra aišku, ar investuojant tik į saugius rinkos produktus užteks lėšų pačiai kaupimo veiklai užtikrinti, ar neatsitiks taip, kad žmogus, išėjęs į pensiją, atgaus į pensijų kaupimą investuotus pinigus, tačiau jau gerokai paveiktus infliacijos, kai sumažės jų realizavimo vertė. Deja, šis klausimas lieka neatsakytas, todėl investicijos rizikingos. Atskira kalba – apie kartelinius susitarimus.

4. Pensinio aprūpinimo bendrumo ir diferencijavimo principas

Vienas iš šio principo svarbiausių reikalavimų yra siekimas maksimaliai suvienodinti ir supaprastinti pensinio aprūpinimo taisykles, skirtas kuo didesniai pensininkų skaičiui, bei palikti diferencijuoto aprūpinimo galimybę nedideliame asmenų skaičiui. Manychiau, jog šiandien yra ypač aktualus pensinio aprūpinimo sąlygų suvienodinimo, nesvarbu, kokia būtų gamybinė-profesinė priklausomybė, klausimas. Šiandien Lietuvoje išliko nemažai profesinių privilegijuotų pensinio aprūpinimo sistemų. Specialų pensinį aprūpinimą šiandien gauna pareigūnai, teisėjai, prokurorai, mokslininkai. Įdomiausia yra tai, kad įstatymų leidėjas teisę į papildomą aprūpinimą pareigūnams suteikia nebūtinai kaip lengvatą, susijusią su padidinta tarnybos rizika. Taip, pavyzdžiui, pareigūnų ir karių pensiją gali gauti ne tik tarnaujantys pareigūnai ir kariai, bet ir tie, „kurie būdami įtraukti į Vidaus reikalų ministerijos, Valstybės saugumo departamento, Krašto apsaugos ministerijos kadrų rezervą, Specialiųjų tyrimų tarnybos personalo rezervą, dirba kitose Lietuvos Respublikos ministerijose, departamentuose, įstaigose ir organizacijose“ [12] (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 1 straipsnio 2 dalis). Ne visiškai aišku, dėl ko šie pareigūnai turėtų gauti papildomą pensinį aprūpinimą. Neaišku, kuo ypatingas ir pavojingas prokurorų teisinis darbas, kad jiems būtų numatytos specialios pensijų lengvatos. Ne mažiau klausimų kyla ir dėl I ir II laipsnio valstybinių pensijų, nukentėjusių asmenų pensijų, mokslininkų pensijų, turint omenyje nuolatinį pensininkų, gaunančių šias pensijas, skaičiaus augimą. Atrodo, kad šiuo atveju įstatymų leidėjas, užuot kūręs universalias schemas, leidžiančias suvienodinti pensinio aprūpinimo sąlygas kuo didesniai kiekiui asmenų, o lengvatas suteikti tik labai siauram pensininkų skaičiui, pasuko visai kitu keliu, t. y. kuria diferencijuotas specialaus pensinio aprūpinimo schemas.

5. Pensinio aprūpinimo depolitizacijos principas

Depolitizacijos principas išreiškia reikalavimą, jog pensinis aprūpinimas šalyje būtų vykdomas remiantis objektyviais poreikių egzistavimo kriterijais, o ne vadovaujantis atskirų partijų, atskirų profesijų atstovų interesais. Atrodo, kad lobistinė veikla ir Seime, ir kitose valdžios institucijose, priimant pensijų įstatymus ir poįstatyminius aktus, juos papildant ir pakeičiant, turėtų būti lygi nuliui, žinant šių norminių aktų svarbą visuomenės gyvenimui ir subjektų – labiausiai pažeidžiamų visuomenės sluoksnių – ratą. Manychiau, kad nustatant įstatymams reikšmingus pagyvenusių žmonių poreikius turėtų būti naudojami ne subjektyvūs politiniai-lobistiniai metodai, bet objektyvūs matematiniai metodai. Taigi pensinio aprūpinimo rūšys ir apimtys iš esmės turėtų priklausyti nuo dviejų dalykų: 1) nuo tam tikros socialinės grupės objektyviai egzistuojančių poreikių; 2) nuo objektyvios šalies ekonomikos būklės (pvz., kokį galima suformuoti bendrą biudžetą, kiek galima skirti pinigų pensiniam aprūpinimui iš valstybės biudžeto).

Deja, ne visada tai pavyksta įgyvendinti. Pavyzdžiui, kai pensinis aprūpinimas virto tikru politinių batalijų objektu, manychiau, būtų galima laikyti labai abejotina, mano nuomone, Konstitucinio Teismo sprendimą, įpareigojantį mokėti visą socialinio draudimo pensiją pensininkams, turintiems būtinaį draudimo stažą, nesvarbu, kokios draudžiamosios pajamos gaunamos. Įdomus laikas, per kurį šis sprendimas buvo priimtas, – prezidento rinkimų išvakarės. Dar įdomesnė pozicija tų aukščiausio rango politikų, kurie visi kaip vienas palaikė visos pensijos mokėjimo idėją, neatsižvelgdami į turimas pajamas, nors anksčiau laikėsi visai kitokios nuomonės. Todėl kyla akivaizdūs klausimai: 1) ar neatsitiko taip, kad dirbančių pensininkų aprūpinimas tapo ideologinių-politinių disputų objektu? 2) ar nebuvo, sprendžiant šį klausimą, daugelio aukščiausios valdžios atstovų asmeninio suinteresuotumo dėl savo priešpensinio amžiaus?

Tiesą sakant, akivaizdus čia ir konceptualus dalykas. Spręsdamas šį klausimą, Konstitucinis Teismas rėmėsi tik civilinės nuosavybės, kaip neatskiriamos asmens teisės, metodais, ir, mano manymu, nepakankamai įsigilino į pensijos, kaip alimentarinio pobūdžio išmokos, esmę. Nuo seno vyraujanti moksle tradicija yra ta, jog *pensija*, kaip sąvoka, gretinama su sąvoka *išmoka*, kuriai būdingas gretinimas su nedarbingais, negalinčiais savęs išlaikyti asmenimis. Socialinės apsaugos teisės moksle visada buvo laikomasi nuomonės, kad pensinis aprūpinimas – tai ypatinga veikla, kai surenkamos, remiantis solidarumu, įmokos, kad galėtų būti paremti sulaukę atitinkamo amžiaus ir nedarbingi asmenys, kuriems reikia šių alimentarinių, t. y. gyvybiškai būtinų, išmokų. Todėl subjektinė teisė į pensiją yra kiek kitokia negu subjektinė nuosavybės teisė. Skirtingas ir jos atsiradimo momentas.

6. Pensinio aprūpinimo valorizacijos principas

Savaime suprantama, kad bet kokios išmokos, kartu ir nekintančios pensinės išmokos su nominalia verte, laikui bėgant, mažėja dėl infliacinių procesų ir kitų išmokų, pirmiausia darbo užmokesčio, didėjimo. Žinoma, tokiu atveju pažeidžiamiausi yra tie visuomenės sluoksniai, kurie neturi periodiškai augančių pajamų, o yra priversti tenkintis neindeksuojamomis arba nepakankamai indeksuojamomis pajamomis.

Matyt, kone ryškiausiai tai matome, kai palyginame pensijų dydžius asmenų, kurie išeina į pensiją dabar, ir asmenų, kurie yra išėję į pensiją prieš dešimtmetį ir daugiau. Toks skirtumas yra susijęs su papildomos pensijos dalies skaičiavimo metodika. Nuo pat savo atsiradimo pradžios 1994 metais, kai įsigaliojo Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas [13], pensijų papildomos dalies apskaičiavimas kėlė labai daug abejonių. Pirma, buvo pasirinktas pernelyg sudėtingas, gremėzdiškas pensijų skaičiavimo modelis. Antra, atkreipė dėmesį pernelyg keistas žmonių uždarbio rubliais prilyginimas naujiems uždarbiams, gaunamiems litais (dėl to užmokesčiai rubliais buvo nepaprastai nuvertinti). Trečia, iš pat pra-

džių buvo aišku, kad skaičiuojant papildomą pensiją pagal priimtą formulę nepakankamai aiškus gautas darbo užmokestis ir turimas socialinio draudimo stažas. Dėl to skirtumas tarp gaunamų pensijų buvo nedidelis, o skirtumas tarp gautų užmokesčių ir išdirbtų metų buvo ryškus. Jau iš pat pradžių naujieji pensininkai, dirbę ilgiau ir gavę didesnį uždarbį, jautėsi nuskriausti, palyginti su nedidelį stažą ir uždarbį turėjusiais asmenimis. Laikui bėgant, ši problema dar labiau paaštrėjo, nes nebuvo sukurtas šiek tiek veiksmingesnis paskirtų pensijų valorizacijos mechanizmas, dėl to padėtis tapo nenormali: beveik analogišką darbą dirbantis asmuo, išeinantis į pensiją, dabar gaus beveik 1,5 karto didesnę pensiją negu jo kolega, turintis panašų stažą ir išėjęs į pensiją prieš dešimtmetį ir daugiau metų. Taigi anksčiau išėję į pensiją asmenys yra labiau socialiai pažeidžiami negu naujieji pensininkai (jau nekalbant apie tai, jog dabartiniai pensininkai gaus ir visą pensiją, nesvarbu, ar turi draudžiamųjų pajamų).

Išvados

Trumpai aptarus, kaip kai kurie pensinio aprūpinimo institutai atitinka svarbiausius šios srities principus, aiškėja didžiulis atotrūkis tarp norminės bazės ir esamų visuomeninių realiųjų. Tapus Europos Sąjungos nare, turėtų būti stengiamasi tą atotrūkį kuo labiau sumažinti. Principai, kurių visapusiško ir veiksmingo įgyvendinimo problemos buvo trumpai apžvelgtos šiame straipsnyje, mažai kam kelia abejonių ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje. Turbūt daugelis sutiktų su nuomone, jog nagrinėtų principų tikslai yra vienodi, ar apie tą principą kalbame Lietuvoje, ar kurioje nors kitoje valstybėje. Skirtumas yra tik toks, kad priemonės ir veiksmai, kurių imamasi, kad tie tikslai būtų įgyvendinti, labai skiriasi, atsižvelgiant į valstybės ekonominę ir socialinę išsivystymo lygį. Jei dabar matome, kad mūsų naudojamos priemonės ir veiksmai nėra adekvatūs, kad būtų pasiektas tam tikrų principų visapusiškas įgyvendinimas, tai viliamės, jog, būdami Europos Sąjungoje, turėsime geresnes galimybes pasirinkti reikiamas priemones ir veiksmų programas (turėdami omenyje ne tik, kaip tikimasi, ekonominį augimą, bet ir naudingą kitų šalių patirtį ir pagalbą). Todėl egzistuojančias problemas būtina identifikuoti jau šiandien ir siūlyti galimus jų sprendimų variantus, kad taikydami prie Europos Sąjungos socialinės apsaugos sistemos standartų, galėtume su jomis sėkmingai susidoroti.



LITERATŪRA

1. Valstybės žinios. 2002. Nr. 64–2569.
2. Valstybės žinios. 2003. Nr. 115–5221.
3. Valstybės žinios. 2002. Nr. 113–5057.
4. Pieters D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. – Vilnius, 1998.
5. Social Protection in the Member States of the European Union. MJSSOC Community Information System on Social Protection. – Brussels, 1998.
6. Pieters D. Social Security Law in the Fifteen Member States of the European Union. – Antwerpen, 1997.
7. Valstybės žinios. 2003. Nr. 5–185.
8. Świątkowski A. M. Europejskie prawo socjalne. – Warszawa: ABC, 2001. T. 3.
9. Valstybės žinios. 2003. Nr. 75–3472.
10. Jończyk J. Nowe prawo emerytalne // Państwo I Prawo. 1999. Nr. 7.
11. Zieliński T. Nowe emerytury – kres zabezpieczenia społecznego ludzi starych // Referaty na XIV Zjazd Katedr (Zakładów). Prawa pracy I ubezpieczeń społecznych. – Łódź, 2003.
12. Valstybės žinios. 1994. Nr. 99–1958.
13. Valstybės žinios. 1994. Nr. 59–1153.



The Concept of the Principles of the Social Security Law and Their Role in the Regulation of the Social Security Relations

Dr. Jurijus Maculevičius

Vilnius University

Keywords: *principles of the social security law, the role to legislative process, the role to the regulation of the social security relations.*

SUMMARY

This article represents one of the few attempts to conceptualize the role of some social security law principles in the regulation of social security relations. The author starts from conceptualizing the meaning of law principle as such and emphasizes the growing role of law principles in today's jurisprudence.

There are six principles discussed in this article:

- 1. The principle of the proper reflection of the personal needs in the base of social maintenance;*
- 2. The principle of the equality between men and women;*
- 3. The principle of social solidarity;*
- 4. The principle of the differentiation and unity of the retirement provisions;*
- 5. The depolitization principle of the retirement provisions;*
- 6. The valorization principle of the pension.*

The first principle means, those social security relations, including the pension relations, and the provisions regulating them shall not stay unchanged for a very long time frame. The principle of the equality between men and women shall not be challenged, though the author indicates some problems when implementing it in practice. The principle of social solidarity is one of the basic principles of the social security. Though, as the author suggests, it is being contravened recently just after the Law of the accumulation of the pensions went into force. The principle of the differentiation and unity of the retirement provisions requests to seek for maximum unifying of the provisions of retirement for most pensioners, by leaving the possibility of differentiated provision just for just a small circle of persons. The depolitization principle of the retirement provisions means that retirement provisions shall be implemented on the base of objective criteria of the existing needs, rather than on the interests of particular parties or representatives of particular professions etc. The valorization principle of the pension means that the value of the pension has to be corrected following the inflation processes, so their real value would not decline.

In author's view every of these principles is being contravened in today's Lithuania's social security system. Some of the pension provisions are not in accordance with actual situation. By discussing every of the indicated principles the author gives reasoned suggestions, how the particular provisions should be amended, so they would proper reflect the actual circumstances of contemporary social relations.

